

Streszczenie

Celem przeprowadzonych badań było sprawdzenie wpływu emocjonalności zdjęcia, ekspresji twarzy i wskazówki spojrzeniem na wzrokową uwagę przestrzenną. Wyniki badań wskazujące na automatyczną orientację uwagi, zarówno w odpowiedzi na wskazówkę spojrzeniem, jak i na zagrażający obiekt, stały się punktem wyjścia do zaprojektowania badań mających na celu zbadanie dynamiki przetwarzania uwagowego informacji zagrażających, w kontekście wskazówki spojrzeniem. Postawione hipotezy oparto na modelu uwagi społecznej „EyeTune” sugerującym, że czynniki kontekstowe takie jak afektywna wartość celu oraz ekspresja twarzy pełnią funkcję modulatorów efektu wskazówki spojrzeniem (Dalmaso i in., 2020b; Damasio, 2010). Model stronniczości uwagowej pokazuje, że informacje zagrażające automatycznie przyciągają uwagę, umożliwiając szybką orientację na nie, uniknięcie zagrożenia i przetrwanie (Koster i in., 2005; Sagliano i in., 2014; Massar i in., 2011; Mulckhuyse, 2018; Nummenmaa i in., 2009). Stronniczość ta jest powiązana z efektem negatywności mającym przełożenie na dłuższe utrzymywanie uwagi na nieprzyjemnych bodźcach (Hopkins i in., 2016; Mulckhuyse i Dalmaijer, 2016; Schmidt i in., 2017). Odnaleźć można również doniesienia o efekcie niezgodności afektywnej sugerujące, że obiekty niespójne afektywnie w większym stopniu sprzyjają ukierunkowaniu uwagi na nie (Gawronski i in., 2005; Klauer i in., 2003; Rothermund i in., 2011). Z drugiej strony wiele raportów badawczych pokazuje szybszą orientację i dłuższe utrzymanie uwagi przez bodziec nieprzyjemny, eksponowany w obecności negatywnego przekazu afektywnego (efekt negatywnej zgodności afektywnej) (Bannerman i in., 2009a; Bannerman, i in., 2009, 2010a, 2010b; Klauer, i Dittrich, 2010; Schmidt i in., 2015, 2017). Inne eksperymenty dostarczają natomiast dowodów na efekt pozytywnej zgodności afektywnej (Friesen i in., 2011; Pecchinenda i in., 2008).

W celu uzyskania odpowiedzi na pytanie badawcze, w jaki sposób emocjonalność zdjęcia i ekspresja twarzy wpływają na wzrokową uwagę przestrzenną kierowaną przez wskazówkę spojrzeniem, przeprowadzono dwa eksperymenty z wykorzystaniem pomiaru ruchu gałek ocznych. W badaniu wzięło udział 179 osób (w tym 94 kobiety), w wieku od 18 do 30 lat ($M = 21,86$; $SD = 2,01$), które zostały losowo przyporządkowane do udziału w eksperymentach. Dynamika uwagi wzrokowej była badana, począwszy od orientacji, poprzez zaangażowanie, aż po jej odangażowanie. Eksperyment pierwszy ($N = 90$) obejmował weryfikację hipotez odnoszących się do orientacji i zaangażowania uwagi. Drugi eksperyment ($N = 89$) w paradygmacie wskazówki spojrzeniem, został zaprojektowany

specjalnie do pomiaru odangażowania uwagi. Na etapie orientacji uwagi weryfikowano wpływ wskazówki spojrzeniem na efekt stronniczości uwagowej w kierunku zagrożenia oraz na efekt pozytywnej (szczęśliwa twarz, scena wzbudzająca szczęście) i negatywnej zgodności afektywnej (przeżrana twarz, scena wzbudzająca strach). Podczas etapu zaangażowania uwagi sprawdzano występowanie efektu negatywności i efektu negatywnej zgodności afektywnej w sytuacji ukierunkowania uwagi przez wskazówkę spojrzeniem. W ostatnim etapie zbadano wpływ wskazówki spojrzeniem na opóźnienie odangażowania uwagi od bodźca zagrażającego.

Przeprowadzone badania ujawniły zniesienie efektu stronniczości uwagowej w kierunku bodźców zagrażających. W tym wypadku prawdopodobieństwo pierwszej fiksacji i latencja pierwszej sakady na zdjęciu zagrażającym i neutralnym kształtowały się na podobnym poziomie niezależnie od warunku zgodności wskazówki spojrzeniem z lokalizacją zdjęcia. Jedynie gdy spojrzenie było ukierunkowane na wprost, zagrożenie wzbudzone przez zdjęcie częściej przyciągało uwagę. Wskazówka spojrzeniem i ekspresja twarzy wyrażająca strach skracala latencję pierwszej sakady w kierunku obiektów zagrażających potwierdzając efekt negatywnej zgodności afektywnej. Nie odnotowano natomiast efektu pozytywnej zgodności afektywnej w odniesieniu do latencji pierwszej sakady, gdy zdjęcie wzbudzające szczęście było wskazywane spojrzeniem szczęśliwej twarzy. Na bardzo wczesnym etapie zaangażowania uwagi, wskazówka spojrzeniem niezależnie od jej kierunku znosiła efekt negatywności. Miało to odzwierciedlenie w podobnym czasie trwania pierwszej fiksacji na zdjęciach wzbudzających strach, jak również w przypadku scen neutralnych. Gdy porównywano czas pierwszej fiksacji na zdjęciach wzbudzających strach i szczęście, efekt negatywności był znoszony jedynie przez spojrzenie skierowane w przeciwną stronę do lokalizacji przeżającej sceny. Odmienny wzorec dynamiki uwagi widoczny był podczas pomiaru czasu początkowego spojrzenia. Efekt negatywności odzwierciedlony był w wydłużeniu czasu początkowego spojrzenia na zdjęciach wzbudzających strach w porównaniu do zdjęć neutralnych i wzbudzających szczęście, niezależnie od kierunku spojrzenia. Podkreśla to dominująca rolę efektu negatywności na etapie początkowego spojrzenia. Potwierdzono również efekt negatywnej zgodności afektywnej, mający przełożenie na całkowity czas zaangażowania uwagi, zarówno w warunku zgodnym, niezgodnym, jak i kontrolnym. Odnotowanie efektu negatywnej zgodności afektywnej nawet gdy spojrzenie było ukierunkowane w przeciwną stronę wskazuje na siłę i stałość tego zjawiska. Efekt opóźnionego odangażowania uwagi od zagrożenia widoczny był jedynie, gdy zdjęcie wzbudzające strach było wskazywane spojrzeniem. Emocjonalność zdjęcia traciła na

znaczeniu i latencja pierwszej sakady odangażowujacej od zdjecia wzbudzajacego strach i neutralnego ksztaltowala sie na podobnym poziomie, gdy zdjecie nie bylo wskazywane spojrzeniem (w warunku niezgodnym i kontrolnym).

Uzyskane rezultaty stanowia wklad w dotychczasowa wiedze o mechanizmach okoruchowych zaangazowanych w proces przetwarzania bodzców emocjonalnych, w tak szczegolnej sytuacji, jaka jest uwspolniona uwaga (wykorzystanie ruchu oczu w kierowaniu uwagi partnera interakcji na okreslony obiekt). Wskazuja one, ze wskazowka spojrzeniem jest silnym biologicznym fenomenem znoszacym efekt stronniczosci i negatywnosci w odniesieniu do orientacji i pierwszej fiksacji na bodzcu zagrazajacym, co moze sugerowac uruchomienie procesów automatycznych, oddolnych. W kolejnym etapie – zaangazowania uwagi – emocjonalnosc sceny utrzymuje uwage, angazujac procesy odgornego przetwarzania zagrazajacego obiektu. Podczas procesu odangazowania, uwaga jest powrotnie przechwytywana w sposob oddolny przez wskazowke spojrzeniem ukierunkowana na zagrozenia, co wzmacnia efekt opoznienia odangazowania uwagi od niego. Uzyskane wyniki pozwalaja na lepsze zrozumienie podstawowego mechanizmu poznania spolecznego, podkreslajac znaczenie kontekstu afektywnego w procesie uwspolnienia uwagi.